

Slovenski jezik
Slovene Linguistic
Studies

8

2011

POSEBNI ODTIS – OFFPRINT

Alenka Vrbinc, Marjeta Vrbinc

Ekonomski fakulteta, Filozofska fakulteta, Ljubljana

Frazeološko-leksikografski vidiki prevajanja angleških frazemov v slovenščino

Članek govori o problemih pri prevajanju frazemov in o vključevanju frazemov v dvojezične slovarje. Temelji na podatkovni bazi, ki jo sestavlja okoli 250 frazemov, katerih sestavni del je samostalnik, ki označuje živilo ali pijačo. Angleške frazeme smo prevedli v slovenščino, prevodne ustreznice v slovenščini pa smo nato analizirali, da bi ugotovili, ali se pojavljajo podobnosti oz. razlike med angleščino in slovenščino, obenem pa smo preučevali tudi možne probleme, s katerimi se soočamo pri prevajanju frazemov. S pomočjo analize smo določili več skupin frazemov glede na njihov prevod, vse od frazemov, ki jih prevajamo idiomatsko, pa do frazemov, ki predstavljajo eno izmed največjih prevajalskih pasti—lažne prijatelje. V članku omenjamo tudi problem vključevanja frazemov v slovar, kajti vključeni so lahko v frazeološko gnezdo ali pa kot iztočnica. Na koncu sledi nekaj predlogov glede obravnave frazemov v dvojezičnem slovarju, posebno pozornost pa namenjamo problematiki monosemije in polisemije in problematiki uporabnosti slovarskega prevoda frazema v sobesedilu.

The article focuses on the problem of translating phraseological units and their inclusion in bilingual dictionaries. Its findings are based on a database comprising approximately 250 phraseological units, all of them containing food and drink items. The English phraseological units were translated into Slovene and the Slovene translation equivalents were then analysed to establish similarities and differences between English and Slovene and to study possible problems involved in the translation of phraseological units. According to the analysis, several groups of phraseological units can be established as regards their translation(s), ranging from idiomatic translation equivalents on the one hand to false friends on the other. The problem of where to include a phraseological unit in a dictionary is also mentioned, as it may be listed in a special section of the dictionary article or as a headword. At the end, some suggestions are made as to the treatment of phraseological units in a bilingual dictionary where special attention is paid to the problem of monosemy vs. polysemy and the problem of translation equivalent in isolation vs. the translation of a phraseological unit in context.

1. Uvod

Na področju stalnih besednih zvez obstajajo v anglo-ameriški literaturi številni problemi glede terminologije (Cowie 1998: 4–8; Moon 1998: 2–5), kajti enake ali zelo podobne frazeme različni jezikoslovci označujejo z različnimi termini, posamezni izraz pa se lahko uporablja tudi za opisovanje zelo različnih frazemov. Tako je stalna besedna zveza (v angleščini 'fixed expression') splošni termin, ki se nanaša na več vrst frazskih leksemov (v angleščini 'phrasal lexemes'), frazeološke enote (v angleščini 'phraseological units'), večbesedne leksikalne enote (v angleščini 'multi-

word lexical items'), kot so ustaljene kolokacije (v angleščini 'frozen collocations'), slovnično nepravilno tvorjene kolokacije (v angleščini 'grammatically ill-formed collocations'), pregovori (v angleščini 'proverbs'), rutinske formule (v angleščini 'routine formulae'), reki (v angleščini 'sayings'), primere (v angleščini 'similes') in idiomi (v angleščini 'idioms'). Pri pregledu angleške literature lahko ugotovimo, da je izraz 'idiom' lahko dvoumen, ker ima različne pomene (Sinclair 1987; Cowie 1988; Fillmore et al. 1988), čeprav v enojezičnih slovarjih angleščine, ki so sestavljeni v skladu z anglo-ameriško jezikoslovno teorijo, stalne besedne zveze pogosto imenujejo kar 'idioms', in jih nato ne klasificirajo še naprej. Kot vidimo, se lahko izraz 'stalna besedna zveza' uporablja kot splošni termin, v enakem pomenu pa se zelo pogosto uporablja tudi izraz 'idiom'.

Tudi na področju terminologije v slovenščini naletimo na težave, kajti tudi v slovenščini lahko obstaja več izrazov z istim ali podobnim pomenom. Če primerjamo različne geselske članke iz *Enciklopedije slovenskega jezika* (Toporišič 1992), v katerih so razloženi termini, povezani s frazeologijo, ugotovimo, da so dokaj problematična številna različna poimenovanja enega in istega pojma, na kar nas opozarjajo kazalke. Tako pri geselskih člankih 'fraz'a', 'fraz'eologem', 'fraz'eologija', 'fraz'eologizem' in 'fraz'eološka zveza' najdemo kazalke na geslo 'stalna besedna zveza', 'fraz'a' ima enak pomen kot 'fraz'eologem', 'fraz'em' ima enak pomen kot 'fraz'eologem' in 'fraz'a', 'fraz'eologizem' ima enak pomen kot 'fraz'eologem'—in še bi lahko naštevali. Tako številna poimenovanja, ki se med seboj po pomenu ne razlikujejo bistveno (če sploh kaj), so zavajajoča, zato bi bilo potrebno uvesti enotno razvrstitev in terminologijo. Vprašljiv je tudi termin 'fraz'eološka sestava', saj imajo nekateri primeri, navedeni v okviru tega geselskega članka, status kolokacije (npr. *sveža jajca*), drugi pa status zloženke (npr. *delavski svet*), ki ima v slovarju status samostojne iztočnice in se torej z leksikografskega stališča bistveno razlikuje od tistih skupin frazeoloških enot, ki so v slovarju vključene v okviru frazeološkega gnezda in nimajo statusa samostojnih iztočnic.

Tudi Kržišnikova (1994: 18) opozarja na probleme v terminologiji in poudarja, da razmerje med pojmom 'fraz'eološkost' in 'idiom(at)skost' ni preprosto. Deloma se idiomatika prikazuje kot del frazeologije: idiomatičen je tisti del frazeoloških enot, katerih pomen ni izpeljiv iz pomenov sestavnih delov. Deloma je frazeologija del idiomatike: idiomi, ki so večbesedni, so frazeološki.

V slovenskem jezikoslovju je potrebno ločevati med 'stalnimi besednimi zvezami' in 'fraz'eološkimi enotami' (Kržišnik 1994: 31), katerih temeljna lastnost je poleg stalnosti in večbesednosti tudi neslovarski pomen (vsaj ene od) sestavin. Pri tem gre za izločitev terminoloških večbesednih poimenovanj tipa *prosti pad* iz frazeologije. Kržišnikova (ibid: 31–32) namesto dotedanjega izraza 'fraz'eologem' uvaja izraz 'fraz'em', ker ima ta termin sistemsko končnico *-em* (podobno kot fonem, morfem, leksem), poleg tega pa se izraz 'fraz'eologem' ni uveljavil nikjer drugje.

V članku obravnavamo predvsem probleme pri prevajanju večbesednih enot in vključevanju večbesednih enot v dvojezične slovarje in zato kot nadpomenko uporabljamo izraz 'fraz'em'. Gradivo za podatkovno bazo frazemov smo črpali iz splošnih angleških enojezičnih slovarjev, napisanih v skladu z anglo-ameriško tradicijo, ki so povsem neteoretični, saj le redko kategorizirajo stalne besedne zveze in ne delajo

razlik med različnimi vrstami večbesednih enot (z izjemo sestavljenih glagolov, ki jih obravnavajo v posebnem razdelku geselskega članka, in kolokacij, ki jih po večini vključujejo kot zglede rabe); različne vrste večbesednih enot pogosto vključujejo v frazeološko gnezdo pod naslovom 'idioms' ali 'phrases'.

Pomen frazema je lahko jasen, razumljiv, lahko pa je tudi nejasen, nerazumljiv (Knowles, Moon 2006: 82–83). Če primerjamo angleščino in slovenščino, ugotovimo, da lahko nekatere frazeme v angleščini brez težav prevedemo v slovenščino, ker izražajo popolnoma enako metaforo (gre za dobesedni prevod frazeološke enote). Med nekaterimi frazemi v angleščini in slovenščini lahko potegnemo paralele, če primerjamo pomen in osnovno idejo, ki jo frazem izraža, v podrobnostih pa se frazema razlikujeta (sestavljajo ju različne besede). Nekatere frazeme najdemo samo v določenem jeziku oz. v določenih jezikih. Če želimo takšen frazem prevesti v drug jezik, je metafora različna, pa tudi prevodna ustreznica ni nujno idiomatska. Zlasti moramo paziti, da je prevodna ustreznica kljub temu pravilna oz. ustrežna s stališča pomena in po možnosti tudi registra. Zato je pri primerjavi frazemov v različnih jezikih zelo pomembno, da preučimo, kako se frazem uporablja v posameznem jeziku in/ali kulturi (ibid: 79).

Pri sestavljanju slovarja, pa naj gre za eno- ali dvojezični slovar, splošni ali frazeološki slovar, zgolj jezikovno znanje, ki ga morajo imeti slovaropisci, ni dovolj. Potrebne so tudi izkušnje, poznavanje tradicionalnih metod v slovaropisju in najnovejših dognanj s tega področja, prav tako pa tudi poznavanje kulturnih in družbenih dejavnikov, ki vplivajo na tvorbo frazemov v različnih jezikih. Kot pravi Hartmann (2001: 33), mora sestavljavec slovarja dokumentirati, opisati in kodificirati izhodiščni jezik. Slovaropisje zaseda mesto med jezikovnim opisom in obravnavo jezikovnih pomanjkljivosti in iz jezikoslovja in drugih področij prevzame tiste elemente, ki jih potrebuje pri reševanju problemov. Eno izmed teh področij je informacijska tehnologija, kajti obdelava podatkov igra pomembno vlogo v vseh vidikih sestavljanja slovarja (ibid: 122). S tem v zvezi moramo omeniti tudi uporabo korpusov, kajti elektronski korpusi različnih vrst (npr. enojezični korpusi, dvo- ali večjezični korpusi, ki služijo kot pripomoček za prevajanje, dvo- ali večjezični primerjalni korpusi) so še posebej nepogrešljivi pri prevajanju (Roberts, Bossé-Andrieu 2006: 201–213). Če govorimo o angleščini in slovenščini, lahko frazeme preverjamo samo v enojezičnih korpusih (npr. British National Corpus, ukWaC, Fida PLUS), kajti npr. *Evrokorpus*, ki je večjezični korpus (angleščina, francoščina, nemščina, italijanščina, slovenščina in španščina) za prevajanje pravnih besedil in drugih besedil, povezanih s terminologijo Evropske unije, ne vključuje splošnejših besedil, v katerih najdemo frazeme. Poudariti je potrebno, da so korpusi lahko splošni ali tematsko zelo specifični, kar seveda vpliva na frekvenco pojavljanja določenih frazemov v njih. V korpusu najdemo zgolj neprečiščene podatke, ki jih moramo analizirati, zato nam iskanje po korpusu vzame precej več časa kot iskanje po že obstoječem slovarju. Kljub temu v korpusu pogosto najdemo veliko več materiala in podatkov kot v slovarjih in prav zaradi tega so korpusi postali nepogrešljivi pripomočki za sestavljavce slovarjev tudi takrat, ko morajo reševati probleme, povezane s prevajanjem frazemov.

2. Metode

Raziskava temelji na podatkovni bazi, ki jo sestavlja približno 250 frazemov, katerih sestavni del je samostalnik, ki označuje živilo ali pijačo. Posebno pozornost smo namenili večpomenskim besedam, ki se pojavljajo v določenem frazemu, kajti skušali smo ugotoviti, ali gre v posameznem primeru v resnici za samostalnik, ki označuje živilo ali pijačo; ugotovili smo, da je ločnica med različnimi pomeni posamezne besede velikokrat zabrisana. Frazem s takšnim leksikalnim elementom smo vključili v podatkovno bazo le v primeru, če že iz samega frazema ali pa iz dostopnih podatkov o etimologiji frazema ni bilo razvidno, da ne gre za samostalnik, ki označuje živilo ali pijačo. Kljub temu pa smo vključili tudi frazeme, ki vsebujejo enakozvočnice samostalnikov, ki označujejo živilo ali pijačo, in sicer v primeru, da teh besed danes (izven frazema) ne uporabljamo več v prvotnem pomenu, tj. kot besede, ki se ne nanaša na živilo ali pijačo, in ko ta zastareli pomen tudi ni več vključen v večino slovarjev sodobne angleščine. Tako smo v podatkovno bazo, na primer, vključili frazem *the apple of sb's eye* (v slovenščini *ljubljenček koga*, *ljubljenka koga*), čeprav se samostalnik *apple* nanaša na zenico očesa, vendar pa v enojezičnih angleških slovarjih tega pomena ne najdemo med pomeni samostalnika *apple*. Po drugi strani pa v podatkovno bazo nismo vključili frazemov, kot sta *do one's nut* (v slovenščini *ponoreti*, *znoreti*) in *be off one's nut* (v slovenščini *biti zmešan*, *biti nor*), kajti *nut* v pogovornem jeziku pomeni *betica*, *buča* (osnovni pomen besede *nut* je *jedrce*), ta pomen besede pa je vključen v večino slovarjev sodobne angleščine.

Frazeme z glagoli, ki se nanašajo na uživanje živil in pijač (npr. *eat*, *drink*, *chew*), smo vključili v podatkovno bazo samo v primeru, da so sestavni del frazema, ki sicer vsebuje samostalnik, ki označuje živilo ali pijačo. Istega načela smo se držali tudi pri frazemih, ki vključujejo splošno besedišče, ki se nanaša na živila in pijačo (npr. *food*, *drink*, *meal*, *breakfast*, *lunch*, *dinner*).

Na ta način smo sestavili seznam frazemov, ki smo jih nato prevedli iz angleščine v slovenščino, pri čemer smo uporabljali obstoječe enojezične angleške splošne in frazeološke slovarje kot tudi angleške (British National Corpus, ukWaC) in slovenske korpuse (Fida PLUS) ter druge internetne vire. Prevodne ustreznice smo nato preverjali še v angleško-slovenskih splošnih in frazeoloških slovarjih. Naslednja faza je bila analiza prevodnih ustreznici, namen katere je bil ugotoviti podobnosti in razlike med frazemi v angleščini in njihovimi prevedki v slovenščini, ter preučevanje problemov, ki so se pojavljali pri prevajanju frazemov.

3. Analiza frazemov v angleščini v luči prevodnih ustreznici v slovenščini

S primerjavo frazemov v angleščini in njihovih prevodnih ustreznici v slovenščini dobimo naslednje skupine:

1) idiomatske prevodne ustreznice, ki so dobesedni prevod frazema v angleščini. Ta skupina vključuje predvsem naslednje tri tipe:

a) frazemi, ki imajo skupni kulturni in literarni izvor, kot je Sveto pismo:

forbidden fruit—prepovedani sad
manna from heaven—mana z neba, mana iz nebes
the fruit/fruits of one's labour—sadovi dela koga
the salt of the earth—sol zemlje

b) frazemi, ki izvirajo iz starodavnih legend:

the apple of discord—jabolko spora
nectar of the gods—pijača za bogove

c) frazemi, ki izvirajo iz angleščine in drugih jezikov:

let them eat cake—naj jedo potico (iz francoščine)
(the) carrot and (the) stick—korenček in palica

Predvsem v zadnjem času se v slovenščini pojavljajo številni frazemi, ki so dobesedno prevedeni iz angleščine (t. i. kalki). Ni nujno, da jih rojeni govorniki slovenščine sprva razumejo, zato je pogosto potrebna razlaga. Če se uporabljajo dovolj pogosto, se postopoma uveljavijo tudi v slovenščini. To velja tudi za frazem *korenček in palica*, ki ima v Fidi Plus 191 zadetkov.

2) idiomatski prevod, ki izraža isto metaforo, vendar z različnimi leksikalnimi enotami:

save one's (own)/sb's bacon—odnesti celo kožo, rešiti kožo komu
second banana—druga violina
too many cooks spoil the broth—veliko babic—kilavo dete
It's no use crying over spilt/spilled milk.—Po toči zvoniti je prepozno.
the fat is in the fire—ogelj je v strehi
live off/on the fat of the land—živeti na veliki nogi
neither fish nor fowl—ne tič ne miš
be the meat in the sandwich—biti med dvema ognjema

3) prevodna ustreznica je semantično ustrezna in do določene mere idiomatska, vendar je nefrazemska:

the cream of the crop—(družbena) smetana

Glede na *Slovar slovenskega knjižnega jezika* je drugi pomen samostalnika *smetana* 'posamezniki, ki izstopajo po družbenem položaju, pomembnosti',

kar ustreza pomenu frazema *the cream of the crop*.

dollars to doughnuts/donuts (that ...)—stavim, da ...

4) prevodna ustreznica je opisna in neidiomska:

an apple for the teacher—poskus prilizovanja avtoriteti, poskus podkupovanja avtoritete

(one can't) make an omelette without breaking eggs—česa pomembnega ne moreš doseči, ne da bi povzročil tudi težave

like a (hot) knife through butter—brez truda, z lahkoto

(as) American as apple pie—tipično ameriški

there are more/easier ways of killing a cat than by choking it with cream—obstaja več načinov, da se koga znebiš; obstaja več načinov, da koga izkoristiš

5) prevodna ustreznica frazema v izolaciji je idiomatska, vendar je v sobesedilu ni mogoče vedno uporabiti. Prevodna ustreznica, ki se jo lahko uporabi v sobesedilu, pa je neidiomska:

(as) sure as (God made) little apples—gotovo, kakor sem jaz tukaj, gotovo, kot amen v očenašu

Ampak:

As sure as God made little apples, you certainly won't get there if you don't make an effort.—Čisto ziher/sigurno ne boš prišel tja, če se ne boš potrudil.

Zgornja frazeološka enota sodi v pogovorni jezik, zato se zdi, da sta idiomatski prevodni ustreznici manj primerni, kar potrjuje tudi njuna redka raba (za *kakor sem jaz tukaj* kot tudi za *kot amen v očenašu* je v Fidi PLUS samo en zadetek). Po drugi strani pa sodita prevodni ustreznici *ziher*, *sigurno* v slovenščini v pogovorni jezik in ju lahko uporabimo v različnih sobesedilih, vendar gre tu za enobesedni ustreznici, kar pomeni, da lahko izgubimo konotacijo in ekspresivnost frazema v izhodiščnem jeziku.

bread and butter—vsakdanji kruh

Ampak:

He earns his bread and butter as a waiter.—Preživlja se kot natakar.

bread-and-butter matters—osnovne zadeve

Vprašamo se lahko, ali je vedno najboljše, da izberemo idiomatsko prevodno ustreznico. To je vsekakor zelo vabljiva možnost, čeprav mogoče prevodne ustreznice ne bomo mogli uporabiti pri prevajanju različnih sobesedil. Če v

sobesedilu naletimo na zgoraj omenjeni frazem skupaj z glagolom *earn*, ga lahko prevedemo enobesedno z glagolom *preživljati* (v angleščini lahko z istim glagolom prevajamo tudi zvezo *earn one's living*). Prevod v slovenščini sicer ni idiomatski, vendar je v skladu z definicijo in ga lahko uporabimo pri prevajanju različnih sobesedil.

6) razkorak med slovarskim prevedkom, ki ni idiomatski, in prevodno ustreznico frazema v sobesedilu, ki prav tako ni idiomatska:

apples and oranges—povsem različni stvari/osebi

Ampak:

He was no competition for me: it was like apples and oranges.—Zame ni predstavljal nobene konkurence: bila sva kot noč in dan.

To compare Red Hat to Microsoft is like apples and oranges. —Primerjati Red Hat z Microsoftom je enako kot primerjati jabolka in hruške.

in a stew (about/over sth)—razburjen/zaskrbljen (zaradi česa)

Ampak:

There's no point getting in a stew about it.—Nima smisla, da si delaš skrbi zaradi tega.

7) lažni prijatelji: čeprav je na področju frazemov le malo lažnih prijateljev, če primerjamo angleščino in slovenščino, jih nekaj vseeno najdemo (prim. Vrbinc 2010). Tu moramo biti izredno previdni, kajti pomembno je, da jih prepoznamo kot lažne prijatelje, sicer pri prevajanju kaj hitro naredimo napako. V podatkovni bazi, ki smo jo uporabljali za namene te raziskave, smo naleteli le na en primer lažnega prijatelja:

walk/tread on eggs/eggshells—ravnati s kom v rokavicah

Če ta frazem prevajamo v slovenščino dobesedno, tj. *hoditi kakor po jajcih*, je prevod idiomatski, a nepravilen, ker pomeni *hoditi s previdnim, mehkim stopanjem*.

Zgoraj omenjene skupine frazemov nam jasno pokažejo, kako kompleksno je prevajanje frazemov, kajti v prvi vrsti si moramo prizadevati, da frazem prevajamo idiomatsko, kjer je to mogoče. V nasprotnem primeru, tj. v primeru, da v ciljnem jeziku ne obstaja idiomatska prevodna ustreznica, pa je opisna prevodna ustreznica velikokrat edina realna možnost. Poleg tega je prevod frazema v številnih primerih kontekstualno pogojen; zaradi tega moramo tudi upoštevati razkorak med prevodno ustreznico v izolaciji in dejanskim prevedkom v sobesedilu. Vsi ti problemi se zrcalijo tudi v obdelavi frazemov v dvojezičnih slovarjih.

4. Frazemi in slovar

4.1 Vključevanje frazemov v splošne angleške enojezične slovarje

V številnih angleških enojezičnih slovarjih so frazemi vključeni v frazeološko gnezdo pod naslovom IDIOMS (npr. v OALD8, CALD3) ali PHRASE(S) (npr. v MED2). V drugih slovarjih, npr. v LDOCE5, so frazemi navedeni skupaj z različnimi pomeni iztočnice glede na frekvenco, kar pomeni, da jih moramo iskati po celotnem geselskem članku. Tretji način vključevanja frazemov najdemo npr. v COBUILD5, kjer je vsak frazem vključen skupaj z definicijo na enak način kot vsi ostali pomeni iztočnice. Enako metodo vključevanja uporabljajo tudi v prejšnji, to je drugi izdaji CALD, vendar pa mora uporabnik tega slovarja vedeti, da se posamezna iztočnica lahko pojavi v geslovniku kot lema več kot enkrat, kar je odvisno od pomena. To pomeni, da so tudi frazemi vključeni pod več lem in razvrščeni glede na semantične podobnosti.

Če še naprej primerjamo vključevanje frazemov v različne enojezične slovarje, opazimo, da je en in isti frazem v nekaterih slovarjih vključen v frazeološko gnezdo, v drugih slovarjih pa ga najdemo kot samostojno iztočnico; zdi se, da je v takšnih primerih frazem dobil status zloženke, zaradi česar je upravičeno vključen kot samostojno geslo. Navedli bomo samo nekaj primerov frazemov iz podatkovne baze, ki so vključeni kot samostojne iztočnice v vsaj nekaterih angleških enojezičnih slovarjih:

big cheese, bread and butter, coffee-table book, upper crust, couch potato, salad days, knuckle sandwich, sugar daddy

White-bread in toffee-nosed sta vključena v frazeološki slovar *Cambridge Idioms Dictionary*. Ker sta sestavljena iz dveh besed in pisana z vezajem, ustrežata definiciji zloženke in sta v splošnih angleških enojezičnih slovarjih tudi obravnavana kot zloženki, kar pomeni, da ju vključujejo kot samostojni iztočnici. Po definiciji je frazem večbesedna leksikalna enota, zaradi česar *white-bread in toffee-nosed* ne bi smela biti vključena v frazeološki slovar.

Frazemi so včasih vključeni tudi samo kot zgledi rabe. V OALD8, na primer, najdemo frazem *the cream of the crop* kot zgled rabe, iz katerega je razvidno, kako se uporablja samostalnik *cream* v 5. pomenu, tj. *the cream of sth* 'najboljši ljudje ali stvari v določeni skupini'.

S stališča uporabnika vključevanje frazemov kot zgledov rabe ni najbolj priporočljivo, kajti pomen frazemov je velikokrat nepredvidljiv; zato je veliko bolje, da se jih vključuje v frazeološko gnezdo, tako da jih uporabnik tudi lažje najde.

4.2 Obravnava frazemov v dvojezičnih slovarjih

Na splošno lahko rečemo, da mora biti vključevanje frazemov v dvojezične slovarje kar se le da podobno vključevanju teh enot v enojezične slovarje, vendar pa se moramo zavedati, da je obravnava frazemov v dvojezičnih slovarjih še mnogo težja, kajti v dvojezičnem slovarju imamo opravka z dvema jezikoma in ne samo z enim kot v enojezičnem slovarju. Sestavljavci slovarja se zelo pogosto spopadajo s problemom

monosemije oz. polisemije v obeh jezikih in s problemom prevodne ustreznice v izolaciji oz. s prevajanjem frazemov v sobesedilu.

Določen frazem ima lahko glede na angleške enojezične slovarje samo en pomen, v dvojezičnem slovarju pa moramo ta pomen razbiti na dva ali več pomenov:

make mincemeat of—defeat sb completely in a fight, argument, etc; completely destroy sb's argument, theory, etc (*Oxford Idioms Dictionary for Learners of English*)

Iz definicije frazema *make mincemeat of* je razvidno, da so se sestavljalci slovarja zavedali dejstva, da obstaja med prvim delom definicije (do podpičja) in drugim delom določena razlika. Na prvi pogled je videti, da imata oba dela definicije skupno semantično komponento, tj. poraz ali uničenje česa. Če pa definicijo podrobneje preučimo in če skušamo ta frazem prevajati v različnih sobesedilih z namenom iskanja prevedkov, ugotovimo, da sta v ciljnem jeziku (v našem primeru je to slovenščina) potrebna dva pomena. V slovenščini je ustrezní prevedek tistega dela definicije, ki se nanaša na boj z uporabo fizične sile (ne pa na prepír ali nesporazum), *namahati koga*, prevedek *zmleti koga* pa pokrîje druga sobesedila.

Po drugi strani pa imajo številni frazemi v angleščini dva ali več pomenov, v slovenščini pa vse te pomene pokrijemo s samo eno prevodno ustreznico (primer polisemije v slovenščini):

go bananas 1. become extremely angry or excited (= ponoreti, znoreti) 2. go mad (= ponoreti, znoreti) (*Oxford Dictionary of Idioms*)

Prevodne ustreznice, ki jo najdemo v dvojezičnem slovarju, v številnih sobesedilih pogosto ne moremo uporabiti. V takih primerih je v geselski članek smiselno vključiti zglede rabe, iz katerih je razvidno, kako se frazem lahko prevaja v sobesedilu:

apples and oranges—povsem različni stvari/osebi: *He was no competition for me: it was like apples and oranges.* Zame ni predstavljal nobene konkurence: bilo je kot noč in dan. • *To compare Red Hat to Microsoft is like apples and oranges.* Primerjati Red Hat z Microsoftom je enako kot primerjati jabolka in hruške.

5. Razprava in zaključek

V številnih raziskavah o uporabi slovarjev (Béjoint 1981, Tomaszczyk 1979) so ugotovili, da uporabniki v slovarju najpogosteje iščejo pomene posameznih besed ali posameznih frazemov. Pri tem moramo poudariti, da uporabniki frazeme včasih težko prepoznajo, jih razumejo in si jih zapomnijo. Tu mora slovar odigrati pomembno vlogo: uporabniku mora pomagati pri razumevanju različnih izrazov in njihovih pomenov, ponuditi pa mu mora tudi ustrezne prevodne ustreznice. Zaradi tega morajo biti sestavljalci dvojezičnega slovarja še posebej pozorni na prevajanje frazemov, upoštevati pa morajo več dejavnikov. Običajno obravnavajo frazeme samo v okviru enega geselskega članka v slovarju, v drugih geselskih člankih, kjer je frazem prav

tako naveden, pa uporabnika s pomočjo kazalk usmerijo na geslo, kjer je frazem obdelan. Če posamezni frazem obravnavajo (tj. zanj ponudijo prevodno ustreznico) v več geselskih člankih (to sicer ni običajna leksikografska praksa, vendar kljub temu v nekaterih slovarjih občasno naletimo na take primere), mora biti prevodna ustreznica enaka v vseh geselskih člankih. Ko smo preverjali pomene frazemov iz podatkovne baze, namenjene tej raziskavi, smo v slovarju *Oxford Veliki angleško-slovenski slovar* naleteli na številne nedoslednosti te vrste. Sestavljavci si morajo prizadevati, da uporabniku ponudijo idiomatske prevodne ustreznice, izogibati pa se morajo nepotrebne- mu parafraziranju in kalkom. Prevodne ustreznice se lahko razlikujejo od frazemov v izhodiščnem jeziku v prisposobi, denotaciji, konotaciji, registru in diatiopični variabilnosti. Prevodne ustreznice morajo semantično ustrezati slovarskim definicijam v izhodiščnem jeziku, hkrati pa morajo biti uporabne tudi v sobesedilu, sicer morajo biti vključeni zgledi rabe s prevedki. Tako prevajalci kot tudi sestavljavci slovarjev imajo še posebno hude težave s frazemi, ki se jih kreativno uporablja za doseganje posebnih stilističnih in humorističnih učinkov. Obstajajo pa tudi frazemi v angleščini, ki v slovenščini niso leksikalizirani (enako velja tudi za frazeme v slovenščini, ki niso leksikalizirani v angleščini), kar zopet predstavlja težavo pri iskanju primerne prevodne ustreznice.

Glede na težave, ki jih predstavljajo frazemi tako sestavljavcem kot tudi uporabnikom slovarjev, moramo prevodne ustreznice, ki jih najdemo v dvojezičnih slovarjih, preveriti še v enojezičnih (splošnih in frazeoloških) slovarjih in/ali v računalniških korpusih. Tovrstni korpusi so še posebej pomembni pri jezikih, kjer enojezični slovarji niso narejeni s pomočjo korpusov—to velja tudi za slovenščino, saj je bil *Slovar slovenskega knjižnega jezika* v petih zvezkih natisnjen med letom 1970 in letom 1991 in ne temelji na korpusu. V zvezi s slovenskim korpusom Fida PLUS moramo omeniti še dejstvo, da poleg originalnih slovenskih besedil vključuje še številna besedila, ki so bila prevedena iz drugih jezikov, še posebej iz angleščine (članki iz časopisov in revij, prevodi literarnih del), čeprav ni mogoče povsem točno določiti odstotka besedil iz neslovenskih virov. Zaradi tega je tudi razlika med frazemi, ki se pogosto pojavljajo v slovenščini in jih rojeni govorniki slovenščine tudi razumejo, in tistimi, ki izvirajo iz drugih jezikov, še posebej angleščine, in lahko povzročajo težave rojenim govornikom slovenščine, velikokrat nejasna (tu gre bolj za kalke, saj bi morali biti frazemi ustaljeni in uveljavljeni do te mere, da bi jih govorniki slovenščine tudi razumeli. Če jih ne, gre le za vpliv angleščine na slovenščino, torej za jezikovne spremembe, katerih rezultat še ni jasen—morda se bodo nekateri »prijeli«, drugi pa tudi ne.). Poleg tega se nekateri frazemi pojavljajo le poredko (*Collins Cobuild Dictionary of Idioms* 2002: vi), kar pomeni, da so tudi podatki, ki jih najdemo o njih v korpusih, lahko pomanjkljivi.

Zaključimo lahko z ugotovitvijo, da je za sestavljavce dvojezičnih slovarjev zelo pomembno, da so dobri in izkušeni prevajalci, da odlično poznajo frazeme v izhodiščnem in ciljnem jeziku in da natančno in podrobno preučijo posamezni frazem in njegovo rabo v različnih sobesedilih, preden v dvojezični slovar zapišejo najustreznejšo prevodno ustreznico.

Bibliografija

Slovarji

- Bajec, Anton et al. (ur.). 2000. *Slovar slovenskega knjižnega jezika z odzadnjim slovarjem slovenskega jezika in besediščem slovenskega jezika z oblikoslovnimi podatki*. Ljubljana: DZS. (na CD-ROMU)
- Berce, Sonja. 2005. *Angleški frazeološki slovar*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Cowie, Anthony P., Mackin, Ronald in McCaig, I. R. (ur.). 1983. *Oxford Dictionary of Current Idiomatic English. Volume 2: Phrase, Clause and Sentence Idioms*. Oxford: Oxford University Press.
- Flavell, Linda in Flavell, Roger. 2006. *Dictionary of Idioms and Their Origins*. London: Kyle Cathie Limited.
- Krek, Simon (ur.). 2005/06. *Oxford Veliki angleško-slovenski slovar*. Zv. 1 in 2. Ljubljana: DZS, Oxford University Press.
- Mayor, Michael (ur.). 2009. *Longman Dictionary of Contemporary English*. (Peta izdaja). Harlow, Essex: Pearson Education Limited. (LDOCE5)
- Parkinson, Dilys in Francis, Ben (ur.). 2006. *Oxford Idioms Dictionary for Learners of English*. (Druga izdaja). Oxford: Oxford University Press.
- Rundell, Michael (ur.). 2007. *Macmillan English Dictionary for Advanced Learners*. (Druga izdaja). Oxford: Macmillan Publishers. (MED2)
- Siefring, Judith (ur.). 2004. *The Oxford Dictionary of Idioms*. (Druga izdaja). Oxford: Oxford University Press.
- Sinclair, John, Sinclair Knight, Lorna in Clari, Michela (ur.). 2002. *Collins Cobuild Dictionary of Idioms*. (Druga izdaja). Glasgow: HarperCollins Publishers.
- Sinclair, John, Sinclair Knight, Lorna in Clari, Michela (ur.). 2006. *Collins Cobuild Advanced Learner's English Dictionary*. (Peta izdaja). Glasgow: HarperCollins Publishers. (COBUILD5)
- Summers, Della (ur.). 1998. *Longman Idioms Dictionary*. Harlow, Essex: Addison Wesley Longman Limited.
- Walter, Elizabeth (ur.). 2006. *Cambridge Idioms Dictionary*. (Druga izdaja). Cambridge: Cambridge University Press.
- Turnbull, Joanna (ur.). 2010. *Oxford Advanced Learner's Dictionary*. (Osma izdaja). Oxford: Oxford University Press. (OALD8)
- Walter, Elizabeth, Woodford, Kate (ur.). 2005. *Cambridge Advanced Learner's Dictionary*. (Druga izdaja). Cambridge: Cambridge University Press. (CALD2)
- Walter, Elizabeth (ur.). 2008. *Cambridge Advanced Learner's Dictionary*. (Tretja izdaja). Cambridge: Cambridge University Press. (CALD3)

Druga literatura

- Béjoint, Henri. 1981. The Foreign Student's Use of Monolingual English Dictionaries: A Study of Language Needs and Reference Skills. *Applied Linguistics* 2(3): 207–222.
- Cowie, Anthony P. 1988. Stable and creative aspects of vocabulary use. V: R. Carter in M. J. McCarthy (ur.), *Vocabulary and Language Teaching*, 126–137. London: Longman.

- Cowie, Anthony P. (ur.). 1998. *Phraseology: Theory, Analysis, and Applications*. Oxford: Oxford University Press.
- Fillmore, Charles J., Kay, Paul in O'Connor, Catherine. 1988. Regularity and idiomatcity in grammatical constructions: the case of *let alone*. *Language* 64/3: 501–538.
- Hartmann, Reinhard R. H. 2001. *Teaching and Researching Lexicography*. Harlow, Essex: Pearson Education Limited.
- Knowles, Murray in Moon, Rosamund. 2006. *Introducing Metaphor*. London, New York: Routledge.
- Kržišnik, Erika. 1994. *Slovenski glagolski frazemi*. Ljubljana: Filozofska fakulteta (Neobjavljena doktorska disertacija).
- Moon, Rosamund. 1998. *Fixed Expressions and Idioms in English. A Corpus-Based Approach*. Oxford: Oxford University Press.
- Roberts, Roda P. in Bossé-Andrieu, Jacqueline. 2006. Corpora and Translation. V: L. Bowker (ur.), *Lexicography, Terminology, and Translation*, 201–214. Ottawa: University of Ottawa Press.
- Sinclair, John M. 1987. Collocation: a progress report. V: R. Steele in T. Threadgold (ur.), *Language Topics: Essays in Honour of Michael Halliday*, II, 319–331. Amsterdam: John Benjamins.
- Tomaszczyk, Jerzy. 1979. Dictionaries: Users and Uses. *Glottodidactica* 12: 103–119.
- Toporišič, Jože. 1992. *Enciklopedija slovenskega jezika*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Vrbinc, Marjeta. 2010. Phraseological false friends in English and Slovene and the metaphors behind them. V: *Proceedings of the XIV EURALEX international congress (Leeuwarden, 6-10 July 2010)*, 1242–1250. Ljouwert: Fryske Akademy.

Prispelo julija 2010, sprejeto oktobra 2010

Received July 2010, accepted October 2010

Frazeološko-leksikografski vidiki prevajanja angleških frazemov v slovenščino

V članku obravnavamo probleme pri prevajanju in vključevanju frazemov v dvojezične angleško-slovenske slovarje. Raziskava temelji na podatkovni bazi, ki je sestavljena iz približno 250 frazemov, katerih sestavni del je samostalnik, ki označuje živilo ali pijačo. Posebna pozornost je namenjena večpomenskim besedam, ki se pojavljajo v določenem frazemu, kajti ločnica med različnimi pomeni posamezne besede je pogosto zabrisana. Frazem s takšnim elementom je vključen v podatkovno bazo samo v primeru, če že iz samega frazema ali iz dostopnih podatkov o etimologiji frazema ni bilo razvidno, da ne gre za samostalnik, ki označuje živilo ali pijačo. Podatkovno bazo frazemov smo nato prevedli v slovenščino, pri čemer smo uporabljali obstoječe enojezične angleške splošne in frazeološke slovarje kot tudi angleške in slovenske korpuse ter druge internetne vire. Prevodne ustreznice smo nato preverja-

li še v angleško-slovenskih splošnih in frazeoloških slovarjih. Nato smo analizirali prevodne ustreznice, da bi ugotovili podobnosti in razlike med frazemi v angleščini in njihovimi prevedki v slovenščini, ter preučevali probleme, ki se pojavljajo pri prevajanju frazemov.

Če primerjamo frazeme v angleščini in njihove prevodne ustreznice v slovenščini, dobimo naslednjih sedem skupin: idiomatske prevodne ustreznice, ki so dobesedni prevod frazema v slovenščini; idiomatski prevod, ki izraža isto metaforo, vendar z različnimi leksikalnimi enotami; prevodna ustreznica je semantično ustrezna in do določene mere idiomatska, vendar je nefrazemska; prevodna ustreznica je opisna in neidiomatska; prevodna ustreznica frazema v izolaciji je idiomatska, vendar je v sobesedilu ni mogoče vedno uporabiti; razkorak med slovarskim prevedkom, ki ni idiomatski, in prevodno ustreznico frazema v sobesedilu, ki prav tako ni idiomatska; lažni prijatelji.

V splošnih angleških enojezičnih slovarjih so frazemi večinoma vključeni v frazeološko gnezdo, lahko pa so vključeni tudi kot samostojne iztočnice. Nema lokrat se zgodi, da so vključeni tudi kot zgledi rabe, kar ni zaželeno, kajti pomen frazema je velikokrat nepredvidljiv. V dvojezičnih slovarjih je obravnava frazeologije še zahtevnejša, saj imamo opravka z dvema jezikoma. Pogosto se spopadamo s problemom monosemije oz. polisemije v obeh jezikih in s problemom prevodne ustreznice v izolaciji oz. s prevajanjem frazemov v sobesedilu.

Slovar mora uporabniku pomagati pri razumevanju različnih izrazov in njihovih pomenov, ponuditi pa mu mora tudi ustrezne prevodne ustreznice. Zato je za sestavljalce dvojezičnih slovarjev zlasti pomembno, da so dobri in izkušeni prevajalci, da odlično poznajo frazeme v izhodiščnem in ciljnem jeziku in da natančno preučijo posamezni frazem in njegovo rabo v različnih sobesedilih, preden v dvojezični slovar zapišejo najustreznejšo prevodno ustreznico.

Phraseological and lexicographic aspects of translation of English idioms into Slovene

The article focuses on the problem of the translation of idioms and their inclusion in bilingual English-Slovene dictionaries. For the purpose of this study, approximately 250 phraseological units were compiled, all of them containing food and drink items. Special attention was paid to polysemous words, as we tried to establish whether or not the reference was really to food or drink items, but the demarcation line between different senses of one and the same word was often blurred. A phraseological unit containing such lexical items was included in the database unless the phraseological unit itself or the available information on its etymology clearly indicated that the reference was not to a food or drink item. The phraseological units were translated from English into Slovene, using the existing English monolingual general and phraseological dictionaries, as well as English and Slovene corpora and other Internet sources. The translation equivalents were checked against those listed

in English-Slovene general and phraseological dictionaries. The Slovene translation equivalents of the English phraseological units were then analysed to establish similarities and differences between them and to study possible problems involved in the translation of phraseological units.

If we compare English phraseological units and their translation equivalents in Slovene, the following seven groups can be established: idiomatic translation equivalents which are a literal translation of English phraseological units; idiomatic translation expressing the same metaphor with different lexical items; the translation equivalent is semantically appropriate, and idiomatic to a certain extent, but the English phraseological unit is not translated by means of an idiom into Slovene; the translation equivalent is descriptive and non-idiomatic; the translation equivalent of a phraseological unit in isolation is idiomatic but cannot be used in context; the discrepancy between the dictionary translation equivalent, which is non-idiomatic, and the translation of the phraseological unit in context, which is also non-idiomatic; and false friends.

In general English monolingual dictionaries, phraseological units are mostly listed in a special idioms section at the end of the entry, but the inclusion as lemmata is also not uncommon. An idiom can also appear as an example of use, which is undesirable, owing to its unpredictable meaning. In bilingual dictionaries, the treatment of phraseological units is even more complex, because here not just one language but two should be taken into consideration. The problems lexicographers most frequently come across are connected with monosemy vs. polysemy in both languages involved and the problem of translation equivalent in isolation vs. the translation of a phraseological unit in context.

A dictionary should play an important role in helping the user to understand the different expressions and their meanings and of providing appropriate translation equivalents. It is of great importance that lexicographers compiling bilingual dictionaries possess the skills of experienced translators, have extensive knowledge of phraseological material in the source as well as the target language and are prepared to study a particular phraseological unit and its contextual use in great detail before providing the most appropriate translation equivalent.

Ključne besede: frazeologija, prevajanje, slovenščina, angleščina
Keywords: phraseology, translation, Slovene, English